

Najlepšie detské knihy 2011 Jar – leto – jeseň – zima

Medzi slovenskými prísloviami o štyroch častiach roka nájdeme aj takéto:

Marec suchý, apríl mokrý, máj studený
dáva rok úrodný.

Nepamätám sa, aké bolo minuloročnú jar počasie, ale čo sa týka detskej literárnej úrody a žatvy, skutočne, na jar akoby sa pripravovala tá letná, jesenná a zimná. Z letnej úrody vybrala porota knihu Petra Karpinského Sedem dní v pivnici, z jesennej knihu Juraja Šebestu Venussha a zo zimnej až dve knihy, Analfabetu Negramotnú Jána Uličianskeho a Vianočnú poštu Daniela Heviera.

Ceny za najlepšie knihy sezón jari, leta, jesene a zimy sa odovzdávajú s časovým odstupom, a tak už vieme, že všetky tieto knihy, ktoré naša porota v priebehu roka postupne oceňovala, sa stretli s neobyčajným záujmom u čitateľov (nielen detských ale aj dospelých), ako aj so záujmom odbornej verejnosti (nielen literárnych teoretikov a kritikov, ale aj pedagógov a knihovníkov). Takže nasledujúcich pár slov iba pripomenie ich evidentné kvality.

V knihe Sedem dní v pivnici autor použil princíp putovania hlavných hrdinov, klasický, osvedčený a stále atraktívny. Avšak na rozdiel od stoviek rôznych putovacích príbehov, od rozprávok až po sci-fi a fantasy, lokalizovaných do nesmiernych vybájených, vesmírnych a exotických časopriestorov, Peter Karpinský umiestnil svoje rozprávanie do pivnice, presnejšie do panelákovkej pivnice. Čo môže byť na prvý pohľad banálnejšie, nevábnejšie, sivšie? Nuž a práve táto šedosť a všednosť je súčasťou autorskej hry. Priestorom, v ktorom vynikne každý – aj ten najjemnejší – farebný odtieň, každý – aj ten najkrehkejší – odlesk svetla. Protagonistom je prašískriatok Celestín, už v jeho mene je obsiahnutá nepatrnosť zrníčka prachu a nesmiernosť jasného neba. Takto majstrovsky sú nastavené dimenzie rozprávania. Putovanie drobučkého škriatka, ešte menšieho ako hrášok, sa stáva cestou hrdinu cez zaprášené kartónové polia, cez hory starých handier, cez tunely hrdzavých potrubí, výpravou za vznešeným cieľom: nájsť a oslobodiť unesených rodičov, expedíciou, počas ktorej stretáva rôzne bytosti a miesta, počas ktorej sa zoceluje jeho vlastný charakter, počas ktorej spoznáva život.

Počas Karpinského rozprávania si aj dieťa s rozprávkovou ľahkosťou môže ozrejmovať hodnoty, rozlišovať medzi pompou a krásou, bujarosťou a radosťou, smútkom a ufnukanosťou, ľahkomyselnosťou a nebojnosťou. S rozprávkovou hravosťou môže o hodný kus pokročiť v spoznávaní sveta.

Peter Karpinský je poeta doctus – nie však „spisovateľ naučený“, ale „spisovateľ učený“. Jeho jazykovedná a literárnovedná erudícia sa nezaprie, no neprejavuje sa ako školometstvo, prejavuje sa v perfekcionizme, v sofistikovanej forme, v bohatstve obrazov a alúzií, aj v spôsobe, akým vie votkať do rozprávania svoj zvláštny, trochu ironický a trochu morózny humor.

Ten istý titul poeta doctus – a v podobnom význame – si dovoľím prisúdiť aj autorovi najlepšej knihy jesene, Jurajovi Šebestovi. Svoj román nazval Venussha (Ťažký týždeň) s podtitulom Komiksový román pre tínedžerov a ich poľutovaniahodných rodičov v ilustráciách Kataríny Slaninkovej. Pri copyrighte je poctivo priznané aj použitie textov Kamily Šebestovej, spisovateľovej –násťročnej dcéry.

A ako motto je použitý citát istej Saše Kurucovej z istej 7. A, ktorý na žltej strane žiari v komiksovej bubline ako úsporná žiarovka a signalizuje: „Len vďaka svojim deťom sa rodičia stávajú ľuďmi“. Čo k tomuto signálu dodať? Niet čo.

No predsa len na preklenutie skratky by som rada pridala dva citáty od významnej znalkyne a znalca literatúry pre deti. Profesorka Zuzana Stanislavová napísala: „Šebesta vytvoril spoločenský román pre mládež par excellence: vtipný, naračne originálny, neobyčajne hodnoverne absorbujúci charakteristické príznaky súčasnej sociálnej a jazykovej praxe, čitateľsky mimoriadne príťažlivý“. A profesor Ondrej Sliacky v Bibiane píše: „Ak niečo charakterizuje prózu Juraja Šebestu Venussha (Ťažký týždeň), ktorá z hodnotových pozícií ašpiruje na podobné vývinové zaradenie ako Jarunkovej Jediná či Blažkovej Mój skvelý brat Robinson, tak je to práve jej autenticnosť. Dokonca vzhľadom na jej totálnu prítomnosť vo všetkých rovinách Šebestovho textu do takej miery, že u nejedného čitateľa môže vzniknúť dojem, že sa stretáva s akýmsi novým tipom literatúry faktu.“ A ďalej píše: „Ťažký týždeň nie je totiž výpoveďou len o ‚trinástej komnate‘ trinásťročnej tínedžerky, ktorá sa zúfalo snaží nastúpiť do sveta dospelých. Je to i výpoveď o súčasnom svete, a hoci rafinovane odľahčená humorno-úsmevnou nadsázkou, presahujúcou neraz až do absurdity, o to viac je alarmujúca“.

Nuž, alarmujúca je aj postava Analfabety Negramotnej, hrdinky rovnomennej knižky Jána Uličianskeho. Oproti tejto malej pankáčke pôsobí Šebestova Venusscha ako jej slušnučká sesternica. Analfabeta, vlastným menom Alžbeta Bábiková, je naozaj dosť zvláštne individuum. „Celá čierna, akoby ufúľaná, strapatá, samá retiazka, hrubé topánky samý cvok. – Ja skapem! To je haluz! To koľko je tu kníh? Na mrte! – ozvalo sa v ospalom tichu knižnice. Stará pani knihovníčka za pultom zdvihla hlavu a udivene si vymenila čítacie okuliare za tie, ktorými videla do diaľky.“

Veru, vudialenosť medzi kultivovanou pani knihovníčkou Sčítanou a zanedbanou a negramotnou Analfabetou je taká, že na preklenutie by možno potrebovala aj astronomický ďalekohľad. A predstavte si, Ján Uličiansky zorganizoval toto stretnutie tretieho druhu pri pokuse zblížiť dva svety – čitateľský a nečitateľský – s nezakrytou ambíciou priam misionárskou: priviesť dnešné deti k čítaniu, ba čo viac, vzbudiť záujem, úctu a lásku k literatúre.

Je to sci-fi? Nie. Je to reálny program podporený aj širšími praktickými aktivitami, počnúc sprievodnou metodickou príručkou od Timotey Vráblovej až po interaktívne podujatia v knižniciach a na školách.

Je to literatúra à la thèse? Nie. Je to plnokrvný literárny text obsahujúci pútavý príbeh, slovný a situačný humor i etické posolstvo, v ktorom autor narába viac než aluzívnym spôsobom s klasickými dielami detskej literatúry a postmoderným spôsobom tematizuje túto hru.

Postava Analfabety Negramotnej je etiketou projektu Čítame s porozumením, zameraného na podporu čítania a čitateľstva. Text Analfabety Negramotnej by mohol byť emblémom autorského projektu Píšeme s porozumením. Ján Uličiansky rozumie, že deti sa potýkajú s rovnako závažnými životnými otázkami ako dospelí. A dobre vie, aké dôležité je podať im láskyplne ruku a viesť ich nielen labyrintom literatúry, ale práve tak aj zložitými cestami života.

Pocit láskyplne podanej ruky – a na nej položeného srdca – mám, keď otvorím knižku Vianočná pošta Daniela Heviera. Je to knižka-báseň určená rovnako deťom aj dospelým. Sú to tri básnikove listy súčasníkom, epištoly o viere, nádeji a láske. Želala by som si, aby sa táto pošta dostala na každú adresu.

Beata Panáková